

Σύγχρονη τεχνολογία και συνταγματικά δικαιώματα

0. Πρόλογος
1. Εννοιολογικό πλαίσιο:
  - 1.1 Τεχνολογία
  - 1.2 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση
  - 1.3 Πλάτος έννοιας
    - Τεχνολογίες της πληροφορικής
    - Τεχνολογίες των οπτικοακουστικών επικοινωνιών
    - Τεχνολογίες των τηλεπικοινωνιών
    - Τεχνολογίες βιοϊατρικής
  - 1.4 Βάθος της έννοιας
    - Κατ' αρχήν ελεύθερη
    - Στενά συνδεδεμένη με έρευνα, επιστήμη, παιδεία(υπό ουσιαστική έννοια)
    - Τμήμα της πραγματικότητας
2. Φαινόμενο «κοινωνικοποίησης» της τεχνολογίας

Το τμήμα εκείνο της τεχνολογίας που αφομοιώνεται από την κοινωνία
3. Τα συνταγματικά δικαιώματα- χαρακτηριστικά
  - Εξειδικεύσεις της ανθρώπινης κοινωνικής υπόστασης
  - Εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας
  - Κατοχύρωση και θεσμών
  - Κινητικότητα
4. Σχέση τεχνολογίας – δικαιωμάτων
  - Διαλεκτική
  - Εσωτερική
  - Σχέση αιτίας – αιτιατού
  - Σχέση σκοπού – μέσου
5. Τεχνολογία ⇔ ευημερία ⇐ κοινωνικό κράτος
6. Ανακύπτον θέμα
  - 6.1. Θέση:
    - 6.1.A. Νέα δικαιώματα στο σύνταγμα
      - 5 παρ. 5
      - 5 Α
      - 9 Α
      - 14 παρ. 5
      - 19 παρ. 3
    - 6.1.B. Διαμόρφωση των υπαρχόντων δικαιωμάτων
      - ➔ Κοινωνικά:
        - 6.1.B.α Επικοινωνία- απόρρητο (19Σ)
        - 6.1.B.β. Τύπος- τηλεόραση (14, 15Σ)
        - 6.1.B.γ. Δικαίωμα αναφοράς (10Σ)
        - 6.1.B.δ. Δικαίωμα του συνέρχεσθαι (11Σ)
        - 6.1.B.ε. Τέχνη- επιστήμη- έρευνα- διδασκαλία- παιδεία
        - 6.1.B.στ. Πνευματική ιδιοκτησία
      - ➔ Οικονομικά:
        - 6.1.B.ζ. Επιχειρηματική δραστηριότητα

- 6.1.B.η. [Εργασία](#)
- Πολιτικά:
  - 6.1.B.θ. [Επικοινωνία με αρχές](#)
  - 6.1.B.ι. [Εξυπηρέτηση, ενημέρωση](#)
  - 6.1.B.κ. [Εκλογική διαδικασία](#)
  - 6.1.B.λ. [Ενδυνάμωση δημοκρατικής ιδέας](#)
- 6.2. [Αντίθεση-απειλή](#):
  - 6.2.α. [Ανθρώπινης αξίας](#)
  - 6.2.β. [Προσωπικότητας](#)
  - 6.2.γ. [Ιδιωτικής ζωής](#)
  - 6.2.δ. [Ισότητας](#)
  - 6.2.ε. [Υγείας, περιβάλλοντος](#)

κίνδυνος: δημιουργίας ηλεκτρονικού κράτους
- 6.3. [Σύνθεση](#):
  - Τεχνολογική ωρίμανση κοινωνίας
  - Θέμα χρήσης τεχνολογίας
  - Διασφαλιστικές των δικαιωμάτων ρήτρες
- 8. [Αρθρογραφία](#)
- 9. [Βιβλιογραφία](#)
- 10. [Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά](#)
- 11. [Νόμοι](#)
- 12. [Νομολογία](#)
- 13. [Εργασίες](#)
- 14. [Διαδικτυακοί χώροι](#)
- 15. [Πηγές](#)

0.Πρόλογος

Μέλη μιας τεχνολογικής, πλέον, κοινωνίας, καλούμαστε ως πολίτες, αλλά και ως άνθρωποι να αναλογιστούμε τη θετική και την αρνητική όψη του «τεχνολογικού νομίσματος».

Πολλοί είναι εκείνοι, που a priori καταδικάζουν την τεχνολογία, χαρακτηρίζοντάς τη πηγή πλήθους δεινών και αιτία ενός πολιτισμικού μαρασμού.

Η διαλεκτική όμως, εξελικτική κίνηση της ανθρωπότητας, μάλλον δεν συγχωρεί τέτοιου είδους ή παρόμοιους αφορισμούς.

Οι «λουδίτες»¹ του 21^{ου} αιώνα, που στην τεχνολογική ακμή της εποχής μας, νιώθουν συνεχώς να απειλείται η ύπαρξή τους, φαίνεται να είναι οι πλέον αναξιόπιστοι να κρίνουν τον τεχνολογικό πολιτισμό, αφού η μονολιθική προσέγγιση του κόσμου δεν τους αφήνει περιθώρια σωστής κρίσης.

Η τεχνολογία, πιστή στον ψυχρό ορθολογισμό, που απαιτεί η επιστήμη, πράγματι απειλεί πτυχές της καθημερινότητάς μας. Αποτελεί όμως τμήμα του πραγματικού κόσμου και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται. Μόνο μέσα από την παρατήρηση και τη συγκριτική προσέγγιση των αρνητικών και των θετικών της όψεων πρέπει να αξιολογείται.

Τα συνταγματικά δικαιώματα, ως εξειδίκευση της κοινωνικής υπόστασης του ανθρώπου και ιδιαίτερα της ανθρώπινης αξίας, πολλές φορές απειλούνται από τα τεχνολογικά επιτεύγματα. Έτσι διαπιστώνεται πολλές φορές καταρράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας², παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, κοινωνικές ανισότητες και γενικότερα θυσία του ανθρώπου στο όνομα του οικονομικού κέρδους και της άψυχης προόδου.

Το δίκαιο, πιστό στη ρυθμιστική του λειτουργία, επιχειρεί να οριοθετήσει τον τεχνολογικό αναρχισμό, θεσπίζοντας πλήθος νομοθετημάτων.³

Από την άλλη πλευρά, είναι αναμφισβήτητη η προσφορά της τεχνολογίας στη ζωή μας. Με αυτή επιτυγχάνεται απλούστευση πολύπλοκων διαδικασιών, ταχύτητα, μαθηματική ορθότητα στις ενέργειες.

Στη δικαϊκή ζωή, νέα δικαιώματα γεννιούνται. Τα παραδοσιακά αναδιαμορφώνονται και ακολουθούν την τεχνολογική τροχιά, πιστοποιώντας μ' αυτόν τον τρόπο, τη δυναμικότητα και επικαιρότητα ενός δικαίου ζωντανού, ανταποκρινόμενου στις αλλαγές των καιρών.

---

¹ Luddites: μέλη οργανωμένων ομίλων χειροτεχνών στην Αγγλία του 19^{ου} αι. οι οποίοι έκαναν επιδρομές για να καταστρέψουν τις μηχανές. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα τομ.39. σελ.189.

² Για διαφοροποίηση ανθρώπινης αξίας και αξιοπρέπειας, βλ. παρακάτω.

³ Βλ. παρακάτω

1. Εννοιολογικό πλαίσιο:

1.1 Τεχνολογία:ορισμός

Η τεχνολογία μπορεί να οριστεί ως η “συστηματική εξέτασις”⁴ των τεχνικών κατασκευής πραγμάτων και εκτέλεσης έργων⁵. Αν και φαίνεται να ταυτίζεται με την τεχνική, την πρακτική δηλαδή εφαρμογή των γνώσεων και των κανόνων με τα οποία ο άνθρωπος μετατρέπει τις πρώτες ύλες σε αγαθά, εννοιολογικά διαφέρει από αυτή.

Τεχνολογία σημαίνει το σύνολο των επιστημονικών γνώσεων πάνω στη βιομηχανία, γεωργία, συγκοινωνία και σε όλους τους άλλους παραγωγικούς και πολιτιστικούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας⁶

1.2 Σύνοψη ιστορική ανασκόπηση

Αρχής γενομένης από την ελληνική μυθολογία, όπου ο Προμηθέας κλέβει την φωτιά από το εργαστήριο του Ηφαίστου για να τη ξαναδώσει στους ανθρώπους, όπου μετά την αφαίρεση αυτής από τον Δία καταδικάστηκαν σε «φροντίδες και βασάνους»⁷, ακολουθείται μια μακρά εξελικτική πορεία που συνοδεύει την εξελικτική πορεία της ανθρώπινης ιστορίας.

Από τον *hominem fabrem*⁸, που δημιουργεί τα πέτρινα και ξύλινα εργαλεία και όπλα, προχωρούμε στην κατασκευή του αρότρου, του τροχού, της γραφής, της πυξίδας, της τυπογραφίας, για να καταλήξουμε στα νεότερα χρόνια στις επαναστατικές εφαρμογές του ατμού, του ηλεκτρισμού, των ραδιοηλεκτρονικών, των ηλεκτρονικών συστημάτων και της ατομικής ενέργειας.

1.3 Πλάτος της έννοιας

Σε μια προσπάθεια οριοθέτησης των πεδίων εφαρμογής της σύγχρονης⁹ τεχνολογίας, θα λέγαμε, πως στηριζόμενοι μεν στα τεχνολογικά επιτεύγματα των νεότερων χρόνων, όπως αυτά διατυπώνονται παραπάνω, φτάνουμε σε ένα ανώτατο πεδίο τεχνικής εξέλιξης.

⁴ Henry G. Liddell- Robert Scott, Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, τομ. 4 Ρ- Ω σ. 327.

⁵ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, εγκυκλοπαίδεια τομ. 57, λ. τεχνολογία. σ. 118

⁶ Δημ. Π. Διαμαντόπουλος, Λεξικό Βασικών εννοιών, εκδ. Πατάκη, εκδ. 6^η, 1986 σ. 363επ.

⁷ Ιωάννου Ρίσπεν, Ελληνική μυθολογία, τομ. Α' σ. 35επ.

⁸ Σ. Κουμανούδη, λεξικόν λατινοελληνικόν, *faber, -bri*: τέκτων. *Faber, -bra, -brum*: τεχνικός, εύτεχνος

⁹ «ο κατά τον αυτόν χρόνον ζων», Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, Henri G. Liddell- Robert Scott, τομ. 4, σ. 162.

Οι τεχνολογίες της πληροφορικής, της οπτικοακουστικής επικοινωνίας, των τηλεπικοινωνιών ή οι βιοϊατρικές τεχνολογίες, έχουν ήδη αλλάξει το περιβάλλον που ζούμε και τις συνθήκες ζωής μας¹⁰.

Αναλυτικότερα, η γενετική τεχνολογία¹¹ και η βιοτεχνολογία¹², έχουν καταφέρει να αναμορφώσουν την ίδια την ανθρώπινη υπόσταση. Η θεραπευτική κλωνοποίηση ή οι μέθοδοι της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ή αυτών της κλασικής γενετικής (διασταυρώσεις) αποτελούν μεθόδους μιας εν δυνάμει αναπτυσσόμενης τεχνολογίας.

Στις τεχνολογίες της πληροφορικής συναντάμε τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές με προσφορά πλήθους δυνατοτήτων και εφαρμογών. Τις οπτικοακουστικές τεχνολογίες τις συνθέτουν η κινητή τηλεφωνία, οι κάμερες (τηλεματική) ενώ τις τηλεπικοινωνίες οι δορυφόροι (διαστημική) και κάθε άλλο μέσο που εξασφαλίζει την εξ' αποστάσεως επικοινωνία.¹³

1.4 Βάθος της έννοιας

Η τεχνολογία, όπως αυτή ορίστηκε προηγουμένως, κατ' αρχήν δεν μπορεί να περιοριστεί. Αυτό συνάγεται εμμέσως και από το ίδιο το σύνταγμα, που κατοχυρώνει στο άρθρο 16 την ελεύθερη ανάπτυξη της τέχνης και της επιστήμης και την προαγωγή αυτών, που μάλιστα αποτελεί κρατική υποχρέωση.

Η επιστήμη και η έρευνα κινούνται προς την κατοχή και αναζήτηση της γνώσης, που αποτελεί εννοιολογικό περιεχόμενο της «παιδείας», υπό ουσιαστική έννοια.¹⁴ Σ' αυτό το πλαίσιο της παιδείας, δεν προστατεύεται μόνο η γνώση, αλλά και η διαδικασία μετάδοσης αυτής¹⁵.

Έτσι οι τεχνικές μέθοδοι μιας επιστήμης, που στοχεύουν και αυτές στη μετάδοση των επιστημονικών πορισμάτων, μέσω της πραγμάτωσης αυτών, δεν θα μπορούσαν παρά να είναι ελεύθερες.

Η τεχνολογία είναι τόσο ελεύθερη, όσο η επιστήμη της επιτρέπει και αυτή η δεύτερη φτάνει μέχρι εκεί που η έρευνα σταματά.

Η τεχνολογία είναι το (υλικό) ένδυμα των επιστημονικών γνώσεων που παίρνουν σάρκα και οστά εφαρμοζόμενα στη βιομηχανία, τη γεωργία, τη συγκοινωνία και σε όλους τους άλλους παραγωγικούς και πολιτιστικούς

---

¹⁰ Henri Oberdorff, «Le droit, la démocratie, et la maîtrise sociale des technologies», Revue de droit Public, 1992.

¹¹ Η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη του μηχανισμού δράσης των γονιδίων, δηλαδή του τρόπου με τον οποίο το γενετικό υλικό (δεσοξυριβονουκλεϊκό οξύ =DNA) επηρεάζει τις φυσιολογικές διεργασίες στο κύτταρο. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τομ. 16. σ.252.

¹² Εφαρμογή των αρχών της τεχνολογίας στις βιολογικές επιστήμες. Μείζον ελληνικό λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης.

¹³ Mark Sanders, Τεχνολογία Επικοινωνιών, Ίδρυμα Ευγενίδου 1954(μεταφρ. Σταμάτη Ν. Παλαιοκρασιά, Νικολάου Η. Ηλιάδη). Αθήνα 1998.

¹⁴ Για τον διαχωρισμό παιδείας υπό ουσιαστική και τυπική έννοια, βλ. Ανδρέα Γ. Δημητρώπουλου, Σύνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, Γ' έκδ. – Αθήνα 2004. σ.166

¹⁵ οπ. Σημ. 14.

τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας¹⁶. Σωστά, συνεπώς, ορίζεται ως «τμήμα της πραγματικότητας»¹⁷.

2. Φαινόμενο της «κοινωνικοποίησης» της τεχνολογίας.

Παρά την πλήρη ελευθερία της τεχνολογίας σε ένα θεωρητικό στάδιο, μόνο ένα τμήμα της, στην πραγματικότητα, μπορεί να αφομοιωθεί από έναν ανθρώπινο πολιτισμό που πέρα από την υλική, έχει και πνευματική και ηθική υπόσταση¹⁸. Αυτό ορίζουμε και ως κοινωνικοποίηση της τεχνολογίας.

Έτσι λ. χ. στο πεδίο της βιοτεχνολογίας, αναγνωρίζουμε την ελευθερία της τεχνολογίας στη μέθοδο του ανασυνδυασμένου DNA¹⁹, που σχηματίζει νέα κύτταρα και οδηγεί σε ένα τελικό στάδιο στη γνωστή κλωνοποίηση, όμως αποτελεί μια μέθοδο που τόσο ηθικά²⁰, όσο και νομικά²¹ απεμπολείται.

Η δικαϊκή κοινωνία, βάσει της αντικειμενικής σχολής του δικαίου, στρέφεται προς τη μελέτη των σχέσεων δικαίου – πραγματικότητας, προσεγγίζοντας μ' αυτόν τον τρόπο τα νομικά φαινόμενα²².

Σ' αυτό μόνο το πλαίσιο κινούμενος ένας κανόνας δικαίου αποκτά πραγματική διάσταση²³, και παύει να αποτελεί κενό νόημα.

3. Τα συνταγματικά δικαιώματα- χαρακτηριστικά.

Τα συνταγματικά δικαιώματα, μερικότερες πλευρές της ανθρώπινης υπόστασης και δραστηριότητας, που ο συντακτικός νομοθέτης έκρινε ότι έπρεπε ιδιαίτερα να προστατεύσει, αποτελούν εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας²⁴.

Η θεωρία των συνταγματικών δικαιωμάτων, αντικειμενικοποίησε τα δικαιώματα, κατοχυρώνοντας επί πλέον και θεσμούς. Έτσι η πρώην δυαδιστική έννομη τάξη γίνεται ενιαία, ενσαρκώνοντας αντικειμενικές αρχές που ισχύουν σε κάθε μερικότερη δικαϊκή περιοχή²⁵.

¹⁶ Δημ. Π. Διαμαντοπούλου, λεξικό βασικών εννοιών. Εκδόσεις Πατάκη, 6^η εκδ., 1986.

¹⁷ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, ΕΔΔΔ 2/2004, Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα. Παρ. 2

¹⁸ Υποστηρίζεται μάλιστα, ότι στη σημερινή πραγματικότητα, δεν υπάρχει ισόρροπη ανάπτυξη των τριών μορφών του πολιτισμού, γεγονός που οδηγεί στην κρίση αυτού. Ε. Παπανούτσου «Η κρίση του πολιτισμού μας», δέκατη τρίτη έκδοση, εκδόσεις Φιλιππότη, 1991 σ. 16 κ. ε.

¹⁹ Μέθοδος rDNA, βλ. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, τομ. 14 σ. 335

²⁰ Γ. –Α. Μαγκάκη, «Η κλωνοποίηση των ανθρώπων ως αξιόποινη προσβολή της ανθρώπινης αξίας», Υπεράσπιση, 1998.

²¹ Ν.2667/ 1998 περί απαγόρευσης της κλωνοποίησης.

²² Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, ΕΔΔΔ 2/ 2004 «Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα».

²³ Οπ.παραπάνω, 22

²⁴ Για την ανθρώπινη αξία και τον διαχωρισμό αυτής από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, βλ. Peter Haeblerle, «έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα», ΤοΣ, 1982.σ. 201-232. Επίσης, Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, «Η ανθρώπινη αξία», Νομική επιθεώρηση, τ. 22, 1996

²⁵ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ' έκδ. – Αθήνα 2004, σ. 28, 29 κ. ε.

Συνάγεται, λοιπόν, ότι η δεσμευτική δύναμη ενός συντάγματος θεμελιώνεται, τελικά μόνο σε αντικειμενικές αξίες²⁶. Σ' αυτό το πλαίσιο, η έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας πρέπει να εγγυάται ιδεολογική ουδετερότητα, ώστε να καταφέρει να καταστεί υπέρ- ιδεολογική²⁷. Μόνο έτσι η εφαρμογή κάποιου θεμελιώδους δικαιώματος μέσα σ' έναν θεσμό, παύει να αποτελεί σταθερά και καταφέρει να παραλλάσσεται στους διάφορους θεσμούς και έννομες σχέσεις²⁸. Βέβαια, κρατεί έναν σημασιολογικό πυρήνα αμετάβλητο, αλλά η σημασιολογική του περιφέρεια παραλλάσσεται ανάλογα με το θεσμικό περιβάλλον, στο οποίο εντάσσεται. Άλλωστε, η πολυμορφία της πραγματικότητας ενισχύει τη φύση αυτή των δικαιωμάτων ως νομικά μεγέθη και όχι ως αμετάβλητες σταθερές²⁹.

Συνεπώς, οι αντικειμενικοί αυτοί κανόνες δικαίου διέπουν το σύνολο της έννομης τάξης και δεν αναφέρονται μόνο στην έννομη κατάσταση των φορέων τους³⁰.

Αυτή η κινητικότητα των δικαιωμάτων να αλλάζουν ανάλογα με τις οικονομικοκοινωνικοπολιτικές συνθήκες, πιστοποιεί την ζωτικότητα του δικαίου χώρου, ανταποκρινόμενο στη ρευστότητα των καταστάσεων.

Γι' αυτό άλλωστε οι συνταγματικές έννοιες δεν ερμηνεύονται στενά, αφού έτσι θα κινδύνευαν να καταστούν πολύ γρήγορα χωρίς αντικείμενο. Ερμηνεύονται όσο το δυνατόν με ευρεία έννοια, ώστε να εσωκλείουν στην έννοιά τους όλες εκείνες τις όμοιες ή ανάλογες σχέσεις μιας ζωντανής πραγματικότητας.

Εξάλλου, η τυπικότητα του συντάγματος μας³¹, και συνεπώς και η δυσκολία αναθεώρησης αυτού, μόνο μέσα από μια ευρεία ερμηνεία³² των συνταγματικών όρων θα μπορούσε να διατηρήσει την επικαιρότητά του.

4. Σχέση τεχνολογίας – δικαιωμάτων.

Η σχέση, λοιπόν «δέοντος» και «είναι», δηλαδή δικαίου και πραγματικότητας, αποτελεί σχέση αιτίας- αιτιατού³³. Η διαμόρφωση της πραγματικότητας αποτελεί την αιτία της κάθε νομικής ρύθμισης και άρα ακολουθεί της πρώτης. Άρα και η τεχνολογία ως τμήμα της πραγματικότητας³⁴, συνδέεται με το δίκαιο βάσει της «αρχής του επαρκούς

²⁶ Κων/ νου Α. Ζώρα, Δικηγόρου Δ. Ν. ΤοΣ 1978, «Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό σύνταγμα»

²⁷ οπ. Σημ. 26.

²⁸ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, Γ' εκδ. Αθήνα 2004, σ. 78 «η θεσμική εφαρμογή των αμυντικών δικαιωμάτων»

²⁹ οπ. Σημ. 28.

³⁰ Π. Δ. Δαγτόγλου, συνταγματικό δίκαιο, ατομικά δικαιώματα, Α' εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991.

³¹ Κώστα Γ. Μαυριά συνταγματικό δίκαιο, 2^η έκδ. κατά το αναθεωρημένο σύνταγμα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.

³² Και όχι με τη στενή έννοια του terminus technicus, βλ. Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Γενική συνταγματική θεωρία, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδ. –αθήνα 2001 σ. 7 επ.

³³ «παντί γάρ αδύνατον χωρίς αιτίου γένεσιν σχειν», Πλάτωνος «Τιμαίος», 28 α., Ι. Ζαχαρόπουλος.

³⁴ βλέπε παραπάνω

λόγου»³⁵. Προηγείται λοιπόν κάθε νομικής ρύθμισης η τεχνολογική πραγματικότητα.

Τα συνταγματικά δικαιώματα συνδέονται με την τεχνολογία με μια εσωτερική σχέση σκοπού και μέσου.³⁶ Σκοπός του συνταγματικού νομοθέτη είναι ο ίδιος ο άνθρωπος³⁷, η ανθρώπινη αξία που εξειδικεύεται με τα επί μέρους συνταγματικά δικαιώματα.

Με το σύνταγμα του 1975/ 1986, η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, αποτελεί την καταστατική αρχή της νέας ελληνικής έννομης τάξης³⁸. Κατά συνέπεια ο συντακτικός νομοθέτης θέτει την τεχνολογία στην υπηρεσία του ανθρώπου και ασφαλώς όχι το αντίστροφο³⁹.

Επιπλέον, ακόμη και η άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την τεχνολογία. Παράδειγμα αποτελούν η νέα διάσταση που έλαβαν τα δικαιώματα της κίνησης ή της επικοινωνίας με την εφεύρεση του αυτοκινήτου⁴⁰ και του τηλεφώνου, αντίστοιχα.

Τέλος, τα συνταγματικά δικαιώματα και η τεχνολογία συνδέονται με μια διαλεκτική σχέση. Η μία κατάσταση(το είναι) διαμορφώνει συγκεκριμένα το περιεχόμενο των δικαιωμάτων, ενώ η αντίθεση της κατάστασης(το δεν είναι)⁴¹, δίνει άλλο περιεχόμενο σ' αυτά.

5. Τεχνολογία → ευημερία ← κοινωνικό κράτος.

Φυσικά η τεχνολογία ως φαινόμενο έχει αρνητικές και θετικές συνέπειες. Αρκετοί, μάλιστα είναι αυτοί, που a priori, παίρνουν αρνητική θέση απέναντι στην τεχνολογία, θεωρώντας τη πηγή αναρίθμητων δεινών⁴².

Υπάρχει βέβαια και η άποψη⁴³, ότι η ευημερία, δηλαδή η επάρκεια των υλικών μέσων της ζωής, επηρεάζει προς το καλύτερο το ήθος των ανθρώπων.

³⁵ "Principum rationis sufficientis" βλ. Νικολάου Π. Σούλια, Γραμματικής Αλατζόγλου- Θέμελη, Ευαγγέλου Ν. Ρούσσου, φιλοσοφία Γ'λυκείου, αθήνα 1982. σ. 16.

³⁶ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, ΕΔΔΔ 2/ 2004 « Η επίδραση της τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα»

³⁷ "But man is not a thing- not something to be used merely as a means; he must always in all his actions be regarded as end in himself". Im. Kant, Groundwork of metaphysic of Morals, (trans. Of H. J. Paton), Harper, 1964, σ.97.

³⁸ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, «Η ανθρώπινη αξία», Νομική επιθεώρηση ΙΑ' τ. 22, 1996

³⁹ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, «Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα», ΕΔΔΔ 2/ 2004

⁴⁰ οπ. Σημ. 39.

⁴¹ Ε. Π. Παπανούτσου, Λογική, δεύτερη έκδοση. Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1974

⁴² Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, «Σκληροί καιροί», ένατη έκδοση, οι εκδόσεις των φίλων, 1993, όπου παρομοιάζει την μηχανή ως «... νεότερο Μεφιστοφελή, αδυσώπητο, τοκογλύφο, δρομοδείχτη παραδείσων...» σ.125

Άγγελου Τερζάκη, «Προσανατολισμός στον αιώνα», έβδομη έκδοση, οι εκδόσεις των φίλων, 1992 «... το ανικανοποίητο του πλεονέκτη και το λαχάνιασμα του αγοραίου μωροφιλόδοξου ή του χυδαίου ηδονιστή που αγωνίζεται να εξασφαλίσει τα αγαθά που προσφέρει η τεχνοκρατία».

Mahatma Gandhi «Ο άνθρωπος και η μηχανή» (μεταφρ. Αντ. Χατζηθεοδώρου), «Θα' θελα κατηγορηματικά να διατυπώσω την πεποίθησή μου, πως η manία της ασταμάτητης βιομηχανικής παραγωγής είναι η αιτία της παγκόσμιας κρίσης που περνάμε», Θεμέλιο στην έκθεση ιδεών, Μιχ. Ι.Μπαχαράκης. τόμος 4.

Η πενία, ως συνώνυμο της πείνας, εξαθλιώνει τον άνθρωπο και του στερεί την απόκτηση αρετών, όπως η αγάπη, η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η αυτοκυριαρχία. Αντιθέτως, η ευημερία, η ευπορία στα υλικά μέσα της υγείας και της μόρφωσης επιδρά ευεργετικά στον χαρακτήρα ανθρώπων και λαών⁴⁴.

Παράλληλα στον δικαϊκό χώρο, το πέρασμα από το φιλελεύθερο-ατομικιστικό κράτος στο κοινωνικό κράτος δικαίου⁴⁵, υπογραμμίζει πως και για το δίκαιο η ευημερία των πολιτών, αποτελεί πρωταρχικό σκοπό.

Σ' ένα κράτος που απέχει, αφήνοντας ελεύθερα τα άτομα να δράσουν ως ανταγωνιστικές μονάδες, δημιουργούνται πλήθος ανισοτήτων, φαινόμενο που αισθητά περιορίζεται στους κόλπους ενός κοινωνικού κράτους.

Συνάγεται δηλαδή πως εφόσον η τεχνολογία στοχεύει στην ευημερία, ενσωματώνεται στην έννοια του κοινωνικού κράτους, ως αναγκαία για τη βελτίωση του ανθρώπου.

6. Ανακύπτων θέμα :

6.1 Θέση :

6.1.A. Νέα δικαιώματα στο σύνταγμα

Ας δούμε λοιπόν πως η τεχνολογία αλλάζει διαρκώς τη ζωή μας και πως αναδιαμορφώνει τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις μας. Κατ' αρχήν, ένα νέο σύστημα δικαιωμάτων εισάγεται και θεμελιώνεται και ρητά στο σύνταγμα, με την αναγνώριση νέων δικαιωμάτων. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση και της συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας⁴⁶ (5 Α), το δικαίωμα προστασίας από την συλλογή, επεξεργασία και χρήση (ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα) των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁴⁷ (9 Α), το δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής ταυτότητας (5 παρ. 5), το δικαίωμα απάντησης στην περίπτωση που κάποιος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή (14 παρ. 5), το δικαίωμα να απαγορεύεται η χρήση παράνομων αποδεικτικών μέσων είναι τα νέα αυτά δικαιώματα.

Λίγο αναλυτικότερα: το άρθρο 5 Α διαμορφώνει μια νέα κοινωνία, αυτή της πληροφορίας. Κέντρο αυτής της κοινωνίας είναι η πληροφορία, όπως στην κλασική μορφή κοινωνίας είναι ο άνθρωπος. Στόχος αυτή της κοινωνίας είναι η πληροφόρηση. Το δικαίωμα αυτό έχει δύο μορφές: μια ενεργητική και μια

---

⁴³ Ε. Π. Παπανούτσου «Πρακτική φιλοσοφία», δεύτερη έκδοση, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα, 1984, σ. 305επ.

⁴⁴ οπ.σημ. 42.

⁴⁵ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Γενική συνταγματική θεωρία, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδ.-Αθήνα 2001 σ. 99 επ.

⁴⁶ Βλ. 1513/ 2002/ ΕΚ 6^ο πρόγραμμα πλαίσιο για την έρευνα και τεχνολογία. Επιχειρησιακό πρόγραμμα της κοινωνίας της πληροφορίας (ΕΠΚτΠ) www.gsrt.gr/default.asp?V_ITEM_ID=1434.

⁴⁷ «Βάση του ν. 2068/ 1992, σημαίνει κάθε πληροφορία ενός προσώπου βάσει του οποίου (στοιχείου) μπορεί να προσδιοριστεί η ταυτότητα του ατόμου. Συνεπώς το όνομα, το τηλέφωνο, η εγγραφή σε κάποιο σωματείο, η θρησκεία, οι πολιτικές πεποιθήσεις.» Αλεξ. Κ. Καλαντζή, Δ. Ν. Δικηγόρου, « η προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», ΝοΒ 44, 1996

παθητική⁴⁸, που ερμηνεύονται η μεν ενεργητική στην παραγωγή και προώθηση πληροφοριών, η δε παθητική στην επιλογή και στη λήψη αυτών.

Το άρθρο 5 παραγ.5 που κατοχυρώνει το δικαίωμα στην υγεία, παρέχοντας και το εντελώς καινούριο, αυτό της προστασίας της γενετικής ταυτότητας δικαίωμα, παίρνει εμμέσως θέση ενάντια στους κινδύνους που προκαλούνται από τις βιοϊατρικές παρεμβάσεις και αναθέτει στον κοινό νομοθέτη την παραπέρα προστασία του ανθρώπου απ' αυτές⁴⁹. Σ' αυτό το πλαίσιο προστασίας συναντάμε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική⁵⁰ και το πρόσθετο αυτής πρωτόκολλο⁵¹, καθώς και τον νόμο περί ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής⁵². Από αυτόν συνάγεται η απαγόρευση της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης ανθρώπων, η δυνατότητα αναπαραγωγής από μόνη και άγαμη μητέρα, η υπό προϋποθέσεις δυνατότητα μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης, η θέσπιση της ανωνυμίας του δότη του γενετικού υλικού, η δυνατότητα χρησιμοποίησης των υπεράριθμων εμβρύων για θεραπευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς⁵³.

Το άρθρο 9^A : Με την οδηγία 95/ 46/ ΕΚ της 23-11-1995 η Ελλάδα κλήθηκε να εισέλθει στην ομάδα των προηγμένων τεχνολογικά κρατών , που πρόβλεψαν με διάφορα νομοθετήματα ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της προσωπικής ζωής των πολιτών, ενόψει των τρομερών δυνατοτήτων της ψηφιακής τεχνολογίας⁵⁴. Στόχος υπήρξε η προστασία της προσωπικής ζωής των πολιτών με το να αποφασίζουν τα ίδια για τη διάδοση και γνωστοποίηση των σχετικών μ' αυτά πληροφοριών. Γεννήθηκε έτσι σιγά σιγά⁵⁵ ένα νέο δικαίωμα, που έγκειτο , όχι στο δικαίωμα εναντίωσης στην κατάταξη, επεξεργασία και μετάδοση κάποιας πληροφορίας, αλλά στον έλεγχο του ακριβούς περιεχομένου αυτής και στην περίπτωση ανακρίβειας στο δικαίωμα αίτησης της διόρθωσης και της εξάλειψής της. Έτσι αποκτά κάποιος το δικαίωμα πρόσβασης στις πληροφορίες που τον αφορούν⁵⁶. Γεννιέται συνεπώς και το αυτοτελές δικαίωμα αυτοδιάθεσης των πληροφοριών⁵⁷, κατά συνέπεια και το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου να προβλέψει σε

⁴⁸ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, «Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα», ΕΔΔΔ 2/ 2004

⁴⁹ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Ι' έκδοση – Αθήνα 2004 , σ. 145

⁵⁰ ν. 2619/ 1998

⁵¹ από 12-01-1998 για την απαγόρευση κλωνοποίησης ανθρώπινων όντων.

⁵² ν.3089/ 2002

⁵³ όπως σημ. 49

⁵⁴ Γεωργ.Λουκερη, « Εναρμόνιση του δικαιώματος της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση », ΝοΒ. Τομ47 , 1997 σ. 547 επ.

⁵⁵ υπογραφή το 1981 της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης (κυρ. ν. 2068/ 1992), για την εναρμόνιση με την κοινοτική οδηγία 95/ 46/ ΕΚ και με τον νόμο 2472/ 1997 και το ν. 2774/ 1999, περί προστασίας των δεδομένων στον τηλεπικοινωνιακό τομέα.

⁵⁶ Ε. Βασιλακάκη, « Το πρόβλημα της προστασίας του πολίτη απέναντι στην καταχρηστική εφαρμογή της πληροφορίας ». Αρμενόπουλος 1984 σ. 11 επ.

⁵⁷ Αποστόλου Γέροντα « Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών ». (Ο Γερμανικός Ομοσπονδιακός νόμος για την προστασία του πολίτη από την αυτόματη επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών) . Το Σ. 1989 , σ. 58 επ

Βέβαια υποστηρίζεται και από τον ίδιο η άποψη, ότι δεν πρόκειται για νέο δικαίωμα αλλά αποτελεί συγκεκριμενοποίηση του γενικού δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. « Η ηλεκτρονική επεξεργασία των πληροφοριών και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με την νομολογία του ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου της Δ. Γερμανίας » , ΕλΔνη 30 (1989). Επίσης, κατά Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο « Πληροφοριακή αυτοδιάθεση του ατόμου » Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου ΙΙΙ, Ι' εκδ. Αθήνα 2004.

συγκεκριμένο υπεύθυνο επεξεργασίας αντιρρήσεις για την επεξεργασία δεδομένων που τον αφορούν, εμπεριέχεται στο πεδίο του άρθρου 9 Α⁵⁸

Το άρθρο 14 παραγρ. 5 θεσπίζει το δικαίωμα απάντησης αυτού που θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή. Το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντίστοιχη υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης.

Τέλος, το άρθρο 19 παρ. 3 απαγορεύει τη χρήση των αποδεικτικών μέσων, πού αποκτήθηκαν παράνομα, κατά παράβαση δηλαδή των άρθρων 9, 9 Α και 19. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται το νόημα των τελευταίων διατάξεων και επισημαίνεται η συστηματική λειτουργία των διατάξεων του Συντάγματος, αλλά και των επιμέρους δικαιοκών κλάδων⁵⁹.

6.1.B. Διαμόρφωση των υπαρχόντων δικαιωμάτων.

Ας δούμε τώρα πως διαμορφώνονται κάποια από τα παραδοσιακά δικαιώματα, με την ένταξή τους σε μια τεχνολογικά αναπτυγμένη κοινωνία.

→ Κοινωνικά

6.1.B.α Επικοινωνία – Απόρρητο.

Η επικοινωνία, ως απαραίτητη της ύπαρξης κάθε κοινωνίας, αποτελεί ουσία της έννοιας της κοινωνικότητας⁶⁰. Ακόμη ένα στοιχείο από τα σημαντικά της επικοινωνίας είναι τα μέσα που χρησιμοποιούνται. Προσδιοριστικός δε, κάθε μέσου παράγοντας, είναι το υπόβαθρο αποτύπωσης της γλώσσας και των οπτικών συμβόλων που σήμερα είναι τα ηλεκτρονικά μέσα⁶¹. Οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται σήμερα στα μέσα επικοινωνίας⁶², είναι πράγματι ρηξικέλευθες. Καταφέρνουν, έτσι να συγκεντρώσουν μεγάλα ακροατήρια, καθιστώντας την επικοινωνία μαζική. Με την μετατροπή συστημάτων, ώστε να μπορούν να συνδέονται με υπολογιστή⁶³, έχουμε καλυτέρευση της ποιότητας (καλύτερη εικόνα, ήχο) της επικοινωνίας, επιτάχυνση στον τρόπο μετάδοσης καθώς και εξοικονόμηση χρημάτων (επιτάχυνση της διαδικασίας σημαίνει λιγότερες ώρες εργασίας, συνεπώς περιορισμό της δαπάνης μισθοδοσίας).

Στη δικαιική ζωή, ένα από τα παραδείγματα εφαρμογής της αλληλεξάρτησης της επικοινωνιακής ελευθερίας και τεχνολογίας, αποτελεί η

⁵⁸ Βασιλείου Δ. Τουντόπουλου « Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων » ΤοΣ 1/ 1999 σ.26,27 επ.

⁵⁹ πρβλε Απόφαση 111/ 81/ 10-2-2000 του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης. ΤοΣ 2/2000. (βλέπε χρησιμότητα άρθρου 19 παρ.3)

⁶⁰ Δημοσθένη Δασκαλάκη, «Η θέση του άλλου: όψεις του πολιτισμού της σύγχρονης μαζικής επικοινωνίας», Νομική επιθεώρηση, τ. 31, 2003, εκδ. Αντ. Ν. Σακκουλα.

⁶¹ Βλ. σημ. 60.

⁶² Βλ. συστήματα επικοινωνίας: 1) δεδομένων, 2) τεχνικού σχεδιασμού, 3) οπτικά συστήματα, 4) παραγωγής γραφημάτων, 5) ήχου και εικόνας. Mark Sanders, τεχνολογία επικοινωνιών, Ίδρυμα Ευγενίδου 1954 (μτφρ. Σταμάτη Ν. Παλαιοκρασά, Νικολάου Η. Ηλιάδη), τμήμα Ι, Αθήνα 1998.

⁶³ Computerization, βλ. σημ. 62.

απευθείας μετάδοση της δίκης του ειδικού δικαστηρίου το 1991, ως κατεξοχήν έκφραση και υλοποίηση της αρχής της δημοσιότητας⁶⁴.

Στην έννοια της επικοινωνίας εμπίπτει, πλέον, και αυτή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και κάθε άλλου μέσου μετάδοσης μηνυμάτων, όπως λ. χ. κινητής τηλεφωνίας.

Τέλος, συστήματα κάμερας στο κινητό τηλέφωνο ή δια μέσου διαδικτύου, συμβάλλουν σε αμεσότερη επικοινωνία, που η εικόνα εξασφαλίζει.

6.1.B.β Τύπος- Τηλεόραση.

Η έννοια του τύπου, με την ευρεία του όρου έννοια, δηλαδή κάθε μέσου μαζικής επικοινωνίας, αναδιαμορφώνεται σε ηλεκτρονικό τύπο⁶⁵. Έτσι παρέχει πλήθος δυνατοτήτων στο ευρύ κοινό, όπως γρήγορη πρόσβαση μέσω διαδικτύου σε περισσότερες από μια πληροφοριακές πηγές, ώστε με μικρότερο κόστος να εξασφαλίζεται καθολικότερη και αντικειμενικότερη πληροφόρηση, αφού υπάρχει η δυνατότητα συγκριτικής προσέγγισης των διαφόρων γεγονότων.

Και η παραδοσιακή τηλεόραση εξελίσσεται τεχνολογικά, καθώς η δορυφορική λήψη εικόνας και ήχου προσφέρει γρήγορη και άμεση ενημέρωση στο παγκόσμιο πια τηλεοπτικό κοινό⁶⁶.

6.1.B.γ. Δικαίωμα αναφοράς.

Το δικαίωμα αναφοράς των πολιτών, αλλά και η υποχρέωση της αρμόδιας υπηρεσίας για την παροχή πληροφοριών και χορήγηση πιστοποιητικών αναμορφώνεται, καθώς διευκολύνεται βάσει της ηλεκτρονικής επικοινωνίας η γρηγορότερη και αποτελεσματικότερη επαφή διοίκησης και διοικούμενων, αλλά και γενικότερα υπηρεσιών ή επιχειρήσεων και ιδιωτών⁶⁷.

Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε πως, ως κάποιο βαθμό, αποτελεί πάταξη του γραφειοκρατικού τρόπου οργάνωσης πολλών διαδικασιών και συνεπώς μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστικότερο, αποδοτικότερο κρατικό μηχανισμό και γενικότερα στη βελτίωση του κάθε ιδιωτικού τομέα⁶⁸.

⁶⁴ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, ΕΔΔΔ 2/ 2004

⁶⁵ βλ. σημ. 64.

⁶⁶ Βλ. σημ. 65.

⁶⁷ Άρθρο 25 παρ. 1 «..και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών..».

⁶⁸ οπ. 67.

6.1.B.δ. Δικαίωμα του συνέρχεσθαι.

Και το περιεχόμενο του συνέρχεσθαι αλλάζει, διευρυνόμενο κατά τούτο: το διαδίκτυο, γέννημα της σύγχρονης τεχνολογίας, δίνει άλλη διάσταση στη συγκέντρωση των πολιτών, που μπορούν πια να συνέρχονται και σε διάφορα “chat rooms” να συζητούν ή να ανταλλάζουν απόψεις⁶⁹.

6.1.B.ε. Τέχνη- επιστήμη- έρευνα- διδασκαλία- παιδεία.

Επιπλέον, οι προστατευόμενες στο άρθρο 16, τέχνη, επιστήμη, έρευνα, διδασκαλία, παιδεία, αλλάζουν μεθόδους προώθησης και τρόπο ύπαρξης, χάρη στις τεχνολογικές εξελίξεις.

Η ιδέα του υπερκειμένου και των υπερμέσων⁷⁰, που οδηγούν στην πλοήγηση⁷¹, επιτρέπουν γρήγορη πρόσβαση σε πληροφορίες κάθε είδους και βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν νέες διαφορετικές σχέσεις επικοινωνίας, ενισχύοντας παράλληλα τον πλουραλισμό και συνεπώς την αντικειμενική, σφαιρική μάθηση. Η εξ’ αποστάσεως εκπαίδευση δίνει νέα διάσταση στη διδασκαλία. Οι εκπαιδευτικές εφαρμογές της εικονικής πραγματικότητας, που είναι σε θέση να αναπαράγουν απρόσιτα μέρη, όπως η επιφάνεια ενός ηφαιστείου, το εσωτερικό ενός έμβιου όντος, ανοίγουν νέους δρόμους στην εκπαίδευση⁷².

Στην τέχνη, παραδείγματα όπως αυτά της φωτογραφίας, που με τη βοήθεια της τεχνολογίας άλλαξε ολοκληρωτικά μεθόδους, ή του κινηματογράφου, όπου είναι δυνατό, με την επεξεργασία της εικόνας, ένα ασπρόμαυρο κινηματογραφικό φιλμ να αναπαραχθεί σε έγχρωμο⁷³, αποτελούν κάποια από τα παραδείγματα των άπειρων δυνατοτήτων που η τεχνολογία προσφέρει.

Ακόμη στην έρευνα και στην επιστήμη, οι τεράστιες βάσεις δεδομένων που έχουν δημιουργηθεί, επιτρέπουν τις συγκριτικές μελέτες και αναζητήσεις, και συμβάλλουν στην προαγωγή αυτών.

---

⁶⁹ Ανδρέα Γ. Δημητρίου, οπ. Παραπάνω, ΕΔΔΔ 2/ 2004

⁷⁰ βλ. ΥΠΕΠΘ, παιδαγωγικό ινστιτούτο, «Εφαρμογές πληροφορικής υπολογιστών Α, Β, Γ Λυκείου, ΟΕΔΒ, έκδ. Α, 1998.

Υπερκείμενο: hypertext: σύνολο από δεδομένα κειμένου αποθηκευμένα σε ψηφιακή μορφή.

Υπερμέσα: hypermedia: εκτός από κείμενα περιέχει εικόνες, γραφικά, βίντεο, κινούμενες εικόνες (animation), σύνολο κόμβων (nodes: σύνολο πληροφοριών σε συγκεκριμένα θέματα)

⁷¹ Navigation: χρήση ενός υπερμέσου ανάμεσα στους κόμβους. Οπ. παραπάνω

⁷² οπ. Σημ. 70.

⁷³ Mark Sanders, Τεχνολογίες Επικοινωνίας, Ίδρυμα Ευγενίδου 1954, σ. 426 «χρωματίζοντας το κινηματογραφικό έργο yankee doodle dandy». Αθήνα 1998.

6.1.B.στ. Πνευματική ιδιοκτησία.

Στην πνευματική ιδιοκτησία⁷⁴, το πεδίο προστασίας της έχει διευρυνθεί, καθώς νέες μορφές πνευματικής ιδιοκτησίας έχουν αναπτυχθεί, όπως αυτές επί λογισμικού, προγραμμάτων υπολογιστών κτλ.

➔ Οικονομικά

6.1.B.ζ. Επιχειρηματική δραστηριότητα.

Η τεχνολογία, επιπλέον προάγει την οικονομική ζωή των πολιτών, ενισχύοντας τα οικονομικά τους δικαιώματα.

Το Σύνταγμα, με το άρθρο 106 παρ. 1 διαγράφει τον οικονομικό ρόλο του κράτους⁷⁵. Παράλληλα με το άρθρο 5 παρ. 1Σ, ρητά ανάγει τον οικονομικό παράγοντα σε πτυχή της προσωπικότητας του ανθρώπου. Με την τεχνολογία η έννοια της οικονομίας άλλαξε, καθώς πληθώρα προϊόντων παράγονται χάρη σ' αυτή, δημιουργώντας υλική αφθονία και νέες μορφές οικονομικής δραστηριότητας.

Το εμπόριο άρχισε να αναπτύσσεται και ηλεκτρονικά ,όπου πλήθος συναλλαγών καθημερινά, αλλάζει τις παραδοσιακές έννοιες του τρόπου εκπλήρωσης της παροχής ή την έννοια του χρήματος (μέσω πιστωτικών καρτών- πλαστικό χρήμα). Ένα προϊόν είναι δυνατόν να φθάσει στο στάδιο της κατανάλωσης χωρίς την παραμικρή ανθρώπινη συμμετοχή.

Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία (106 Σ) διευκολύνεται σημαντικά , ενώ παράλληλα η ηλεκτρονική ροή πληροφοριών και οι δυνατότητες οικονομικής επικοινωνίας συντελούν στη διαμόρφωση της αγοράς, της προσφοράς και της ζήτησης σε επιχειρηματικό και καταναλωτικό επίπεδο⁷⁶.

---

⁷⁴ Συνταγματική θεμελίωση αυτής: άρθρα: 2παρ. 1, 5 παρ. 1 και 3, 14 παρ. 1, 16παρ.1, αλλά και στο α. 17 Σ. Βλ. Διονυσία Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα. Αντίθετη άποψη: Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, σύμφωνα με τον οποίο το άρθρο 17του συντάγματος αναφέρεται μόνο σε εμπράγματα δικαιώματα. Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, I' έκδ. -Αθήνα 2004.

⁷⁵ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, I' έκδ.- Αθήνα 2004.

⁷⁶ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου , ΕΔΔΔ 2/2004

6.1.B.η. Εργασία.

Εντασσόμενο στα πλαίσια της οικονομικής ελευθερίας το εργασιακό δικαίωμα υφίσταται και αυτό την επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας. Μία νέα εργασιακή μορφή αρχίζει να αναπτύσσεται, η τηλεργασία, που δίνει τη δυνατότητα απασχόλησης από το σπίτι. Νέα είδη επαγγελμάτων αναπτύχθηκαν, όπως οι προγραμματιστές ηλεκτρονικών υπολογιστών, χειριστές Η/Υ, ηλεκτρονικοί μηχανικοί κ.α.

Επιπλέον η δυνατότητα οργάνωσης ή αρχειοθέτησης του εργασιακού υλικού, με τη βοήθεια των υπολογιστών (Η/Υ), βοηθεί στη γρήγορη και αποδοτική εργασία, καθώς και στην εξοικονόμηση χρόνου.

Τέλος η ανεύρεση εργασίας⁷⁷ διευκολύνεται ιδιαίτερα με τη διαδικτυακή αναζήτηση.

➔ Πολιτικά

6.1.B.θ. Επικοινωνία με τις Αρχές

6.1.B.ι. Εξυπηρέτηση, Ενημέρωση

Στην πολιτική ζωή, η τεχνολογία επιτρέπει στους πολίτες να επικοινωνούν με τις δημόσιες υπηρεσίες και να ενημερώνονται. Διευκολύνεται έτσι η άσκηση δημόσιας εξουσίας, παρέχοντας παράλληλα στον πολίτη τη δυνατότητα να εξυπηρετείται συντομότερα⁷⁸ και πιο εύκολα.

6.1.B.κ. Εκλογική Διαδικασία

Στην εκλογική διαδικασία, η σύνταξη των εκλογικών καταλόγων, η άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν των ετεροδημοτών, η εξαγωγή του εκλογικού αποτελέσματος⁷⁹ κ.τ.λ., αποτελούν παραδείγματα που πιστοποιούν τον ευεργετικό ρόλο της τεχνολογίας στην πολιτική ζωή.

---

⁷⁷ βλέπε σημ.76

⁷⁸ πρβλ. ηλεκτρονική υποβολή Φορολογικής Δήλωσης ή τη λήψη πιστοποιητικών

⁷⁹ βλ. Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου ΕΔΔΔ 2/ 2004

6.1.B.λ. Ενδυνάμωση Δημοκρατικής Ιδέας.

Το σημαντικότερο, όμως, είναι η εξασφάλιση ευχερούς πρόσβασης του καθενός στην κοινωνία των πληροφοριών, καθώς, μπορεί να βελτιωθεί η διαφάνεια, αφού οι πολίτες μπορούν να αντιδρούν και να επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Έτσι η δημοκρατική ιδέα υλοποιείται με τη δυνατότητα που έχουν όλοι οι πολίτες να συμμετέχουν στις σχετικές διαδικασίες⁸⁰.

Μπορεί έτσι κάποιος να παρακολουθήσει συνεδριάσεις, π. χ. της Βουλής, όπου και ουσιαστικοποιείται, με αυτόν τον τρόπο, το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική διαδικασία.

6.2 Αντίθεση – απειλή:

Φυσικά, η τεχνολογία δεν είναι φορέας μόνο των θετικών εκείνων συνεπειών που αναφέρθηκαν. Προκαλεί και πλήθος προσβολών στα θεμελιώδη δικαιώματα. Πιστοποίηση αυτού αποτελούν οι νόμοι που παράγονται για να προστατέψουν την ανθρώπινη αξία και άρα κάθε δικαίωμα που προσβάλλεται με την κακή τεχνολογική χρήση.

6.2.α. Ανθρώπινη αξία.

Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, η ανθρώπινη αξία αποτελεί θεμελιώδη καταστατική αρχή του δικαίου, αφού αποτελεί « πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας», άρθρο 2 παρ. 1 Σ.

Μάλιστα, η αποδοχή της λαϊκής κυριαρχίας, ως θεμέλιο του πολιτεύματος, αρ. 1 παρ. 2 Σ, αποτελεί εν τοις πράγμασι στροφή προς τον λαό, που δεν είναι τίποτε άλλο από σύνολο ανθρώπων. Δεν θα ήταν δυνατό να αποδοθούν «εξουσίες» σε ανθρώπους που δεν αναγνωρίζονται ως «ισχυροί»⁸¹ και συνεπώς ως άξιοι σεβασμού.

Έτσι ένας φυλετικός προκαθορισμός (prenatal) ή μια υποβοηθούμενη μέθοδος αναπαραγωγής, έξω από το νομοθετικό, ρυθμιστικό, προστατευτικό πλαίσιο δεν αποτελούν προσβολή της προσωπικότητας και της ιδιωτικής ζωής

---

⁸⁰ Ελίζας Αλεξανδρίδου «Ηλεκτρονικό εμπόριο και η προστασία του καταναλωτή». Νομική επιθεώρηση, τεύχος 30, 2001. Αντ. Ν. Σακκουλα.

⁸¹ Όχι με την έννοια του ανωτέρου, αλλά ως αναγνώριση της αναγκαιότητας ύπαρξης και συνεπώς της σημαντικότητας.

των γονιών⁸². Τίθεται απλά η απαραίτητη προϋπόθεση της ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ιδιωτικής ζωής, η ανθρώπινη αξία. Αν ως λογικά πρότερη η τελευταία, δεν θεμελιωθεί, δεν μπορεί να στηριχθεί πουθενά η προσωπικότητα ή η «ιδιωτικότητα»⁸³.

Η αναγκαία πρότερη κατοχύρωση της ανθρώπινης αξίας, που διέπει όλο το δίκαιο, πιστοποιείται επίσης από την προστασία του κυοφορούμενου⁸⁴, που εφόσον γεννηθεί ζωντανό, είναι φορέας δικαιωμάτων. Προστατεύεται, λοιπόν ένας άνθρωπος, που δεν έχει αναπτύξει ακόμη προσωπικότητα και δεν έχει συνειδησιακή ωριμότητα.

Στον αντίποδα, ισχυρότατο επιχείρημα αποτελεί η σκέψη πως ούτε στην περίπτωση της προεπιλογής φύλου, ούτε στις επεμβάσεις στο ανθρώπινο γονιδίωμα⁸⁵, αλλά ούτε στην κλωνοποίηση ή στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή θίγεται κανείς, αφού ούτε κυοφορούμενο υπάρχει, ούτε εξαναγκάζεται κανείς σε πράξη ή παράλειψη⁸⁶ και μάλιστα ούτε καν προσβάλλεται η ελευθερία των άλλων(βάσει 5 παρ.10, αφού όλα τα παραπάνω παραδείγματα εκδηλώνονται στην ιδιωτική σφαίρα του ανθρώπου.

Πως λοιπόν και πότε θίγεται τελικά η αξία του ανθρώπου; Βάσει ποιου κριτηρίου λόγου χάρη ένα ζευγάρι που αντιμετωπίζει πρόβλημα τεκνοποίησης νομιμοποιείται να προχωρήσει σε τεχνητή γονιμοποίηση ή σε άλλα είδη της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής(εφόσον επιτρέπονται), ενώ απαγορεύεται κάποιος να επιλέξει το φύλο του παιδιού⁸⁷ του, ή να κλωνοποιηθεί⁸⁸;

Μολονότι ο όρος της αξίας του ανθρώπου, κατά κάποιους, είναι γενικός και ασαφής που στερείται κανονιστικού περιεχομένου⁸⁹, πιστεύω πως κατ'ουσίαν πρόκειται για μια φαινόμενη ασάφεια και μια ηθελημένη γενικότητα, ώστε να περιλάβει στην έννοιά της όλες εκείνες τις ενέργειες που λησμονούν πως η ανθρώπινη αξία δεν μπορεί να είναι εμπορεύσιμο είδος. Το εμπόριο αποτελεί ανθρώπινη δραστηριότητα και άρα εκπηγάει απ'αυτόν. Δεν μπορεί λοιπόν αυτό ν'αποκτήσει τέτοια δύναμη, ώστε να γίνει εξουσιαστής του ανθρώπου.

Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο της προόδου και της κάθε είδους εξέλιξης, αποτελεί ο καθορισμός αξιών⁹⁰, ώστε να προσδιοριστεί ο λόγος ύπαρξης. Οι κοινωνικές- ανθρωπιστικές επιστήμες, όπως και ετυμολογικά διαπιστώνεται, έχουν ως κεντρικό σημείο αναφοράς τον άνθρωπο. Και οι άλλες, όμως, θεμελιώνονται στις ανθρωπιστικές για να αποκτήσουν υπαρξιακή αναφορά. Ο ανθρωποκεντρισμός λοιπόν κινούσε και συνεχίζει να κινεί όλες τις παραγωγικές κοινωνικές δυνάμεις στην εξελικτική πορεία μας.

Πώς να αποδεχτούμε συνεπώς μια εργαστηριακή μηχανή που θα παράγει εκατοντάδες πανομοιότυπους ανθρώπους, όπως ακριβώς ένα φωτοτυπικό μηχάνημα ή μια καταδυναστική προγενετική παρέμβαση στο ανθρώπινο

⁸² Για τον σχετικό προβληματισμό, βλ. Θανάση Παπαχρίστου « Η τεχνητή αναπαραγωγή στον Αστικό κώδικα», Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003.

⁸³ Βλ. σημ. 82.

⁸⁴ ΑΚ 36

⁸⁵ Αικατερίνης Ηλιάδου, δικηγόρος Δ. Ν. «Βιοϊατρική και ανθρώπινα δικαιώματα. Παρατηρήσεις με αφορμή τη σύμβαση της Ευρώπης για τη βιοϊατρική», ΤοΣ 2/ 2000.

⁸⁶ Εκτός βέβαια αν οι παραπάνω επιλογές είναι αποτέλεσμα εκβιασμού, οπότε είναι πολύ εύκολο να διαπιστωθεί η προσβολή της αξίας του ανθρώπου που υποβάλλεται στον εκβιασμό.

⁸⁷ Ν.2619/ 1998 ΦΕΚ 132 Α'

⁸⁸ ν. 2667/ 1998.

⁸⁹ βλ. σημ 85

⁹⁰ όχι με την ηθική διάσταση της έννοιας .

γονίδιο; Άρα η ύπαρξη νόμων που εμποδίζει τη δημιουργία τέτοιων καταστάσεων, είναι απολύτως σύμφωνη με το Σύνταγμα, που μέσα στα πλαίσια αυτοκαθορισμού του, είναι υποχρεωμένο να φροντίζει ώστε η ανθρώπινη αξία να γίνει παιδευτική προτεραιότητα και να ασκήσει τους πολίτες στο σεβασμό της.⁹¹

Φυσικά δεν είναι δυνατόν να μιλούμε σε ιδεολογική βάση για την ανθρώπινη αξία. Ο άνθρωπος γίνεται αντιληπτός ως υπόσταση, ως σώμα, ως ον, πραγματικό, υπάρχον. Συνεπώς ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξία, πραγματώνεται πρωτίστως με το σεβασμό στο ανθρώπινο σώμα και κατ'επέκταση στα όργανα και στα συστατικά μέρη αυτού (γενετικό υλικό, αίμα κτλ)⁹².

Η λήψη λοιπόν γενετικού υλικού και η ανάλυση αυτού, αποτελούν προσβολή της ανθρώπινης αξίας. Σε συνδυασμό μάλιστα με το άρθρο 2 παρ.1 και το α. 7 παρ. 2, ρητά θεμελιώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια⁹³, την κατοχυρώνει δε ως την αποχή από τα βασανιστήρια, τη σωματική κάκωση, τη ψυχολογική βία κ.λ.π.

Ανακύπτει το θέμα κατά πόσο θα ήταν Συνταγματικός ένας νόμος, που θα υποχρέωνε σε λήψη αίματος ή γενετικού υλικού των πολιτών, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα για διάφορα θέματα π.χ. για λόγους στατιστικούς. Σαφώς με το άρθρο 5 παραγρ.5 του Συντάγματος, κάτι τέτοιο αποκλείεται, αλλά και γενικότερα δεν θα ήταν δυνατή η εφαρμογή ενός τέτοιου νόμου στα πλαίσια της γενικής σχέσης⁹⁴. Αλλά και στις ειδικές σχέσεις μόνο στις περιπτώσεις όπου η αιτιώδης συνάφεια δικαιώματος και θεσμού θα δικαιολογούσε κάτι τέτοιο⁹⁵.

6.2.β Προσωπικότητα.

Από το μητρικό⁹⁶ θεμελιώδες δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, πηγάζει σχεδόν κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά, καθώς το ίδιο το άρθρο 5 εξειδικεύει την εννοιολογική διάσταση αυτού του δικαιώματος με τη συμμετοχή του ανθρώπου στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, δηλαδή σε όλα σχεδόν τα πεδία ανθρώπινης δράσης.

⁹¹ Peter Haeblerle, « Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κατά το Γερμανικό και το Ελληνικό Σύνταγμα ». Το Σ 1982 (Μτφρ. Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου- Ζ.Παπαϊωάννου). Επίσης Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου « Η ανθρώπινη αξία » Νομική Επιθεώρηση, τεύχος 1, 1996.

⁹² Byk, Christian "la loi relative au respect du corps humain", La semaine juridique, 1994.

⁹³ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου «Η ανθρώπινη αξία», νομική επιθεώρηση, τ. 1, 1996, περίοδος Β' (η ανθρώπινη αξία ως έννοια γένους...γ) ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια)

⁹⁴ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά Δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III Γ έκδοση – Αθήνα 2004 .

⁹⁵ όπως σημείωση 95

⁹⁶ Αντρέα Γ. Δημητρόπουλου, συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, Γ έκδ. – Αθήνα 2004

Μάλιστα το ίδιο το σύνταγμα οριοθετεί την προσωπική ελευθερία με γνώμονα τα δικαιώματα των τρίτων, τον σεβασμό και την μη παράβαση της ιεραρχικότερα ανώτερης πηγής δικαίου, δηλαδή του συντάγματος και τα χρηστά ήθη, δηλαδή κάθε συνήθεια της κοινωνικής μας ζωής.

Θα μπορούσαμε δηλαδή σ' αυτό το πλαίσιο κινούμενοι, να δεχτούμε ως προσωπικό δικαίωμα κάποιου να οργανώνει βάσεις δεδομένων που θα περιλάμβαναν στοιχεία προσωπικού χαρακτήρα άλλων και κατά συνέπεια να τα διαδίδει όπως αυτός θέλει;

Αν δεχτούμε κάτι τέτοιο, αυτομάτως καταλύεται η έννοια της προσωπικότητας και την υποβαθμίζουμε σε ετερόφωτη της προσωπικότητας των άλλων. Θα οδηγούμασταν έτσι σε μια ταξική συνταγματική έννομη τάξη, όπου άρθρα σαν κι αυτό περί ισότητας δεν θα είχαν θέση.

Άλλωστε η ελευθερία σε ένα κοινωνικό κράτος δικαίου (25 παρ.1) δεν είναι μια ελευθερία που εξασφαλίζεται από τον καθένα προσωπικά με κάθε δυνατό μέσο. Μοιράζεται ισόποσα από το κράτος προς τους πολίτες (ισόποση ελευθερία)⁹⁷. Άρα πρέπει να γίνει σεβαστή και η επιθυμία του άλλου να μη διαδίδονται τα στοιχεία του, αν δεν το επιλέξει ο ίδιος.

6.2.γ Ιδιωτική Ζωή.

Στηριγμένη στην αξία του ανθρώπου και αξιοπρέπεια⁹⁸ αφενός και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας αφετέρου, η ιδιωτική ζωή του καθενός ολοκληρώνει το «τρίπτυχο» της εν δικαίωμα ανθρώπινης υπόστασης.

Το άρθρο 9 κατοχυρώνει την ιδιωτική ζωή, τόσο τη φανερή όσο και την απόρρητη⁹⁹.

Στο σημερινό τεχνολογικό κόσμο είναι πολλή εύκολη η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, αφού πολύ εύκολα ο άνθρωπος μπορεί να παρακολουθηθεί με διάφορα οπτικοακουστικά μέσα, ή να καταστεί «διαφανής»¹⁰⁰, καθώς ολοένα και περισσότερες δραστηριότητές του καταχωρίζονται σε μνήμες ηλεκτρονικών υπολογιστών. Επιπλέον, συχνά είναι τα φαινόμενα των τηλεφωνικών υποκλοπών¹⁰¹ και των παρομοίων παραβιάσεων του απορρήτου, γενικά (δηλαδή και των μηνυμάτων μέσω κινητών τηλεφώνων ή του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου).

Πρέπει, εν προκειμένω, να επισημανθεί ότι στα πλαίσια της γενικής σχέσης, δεν είναι δυνατό να περιορίζεται οποιοδήποτε δικαίωμα και συνεπώς ούτε αυτό της ιδιωτικής ζωής. Στο επίπεδο δε της ειδικής σχέσης, μέτρα όπως

⁹⁷ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου. Κοινωνικός ανθρωπισμός.

⁹⁸ Για τη σχέση ιδιωτικής ζωής, αξιοπρέπειας, βλ. Σταύρου Τσακυράκη, «Συναίνεση και αξιοπρέπεια», νομική επιθεώρηση 31, 2003.

⁹⁹ Για τη διάκριση βλ. Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, συνταγματικό δίκαιο, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος III, Γ' έκδ. -Αθήνα.

¹⁰⁰ Αλεξάνδρου Κ. Καλαντζή, «Η προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», ΝοΒ 44, 1996

¹⁰¹ Σταύρου Τσακυράκη, « Το απόρρητο της επικοινωνίας, απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης;», ΝοΒ, 41, 1993.

παρακολουθήσεις κτλ επιτρέπονται μόνο αν διαπιστωθεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφεια μεταξύ του δικαιώματος και του θεσμού.

Ένα επίκαιρο παράδειγμα που προβληματίζει αποτελεί η τοποθέτηση καμερών ενόψει των ολυμπιακών αγώνων. Και σ' αυτή την περίπτωση, στα πλαίσια των προληπτικών μέτρων ασφάλειας, ακόμη κι αν τελικά καταλήξουμε στην αναγκαιότητα αυτών, σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να αφορούν σε όλη την επικράτεια και φυσικά αμέσως μόλις παύσει ο γενεσιουργός λόγος υποβολής τους, θα πρέπει να εξαλειφθούν.

6.2.δ. Ισότητα.

Ζήτημα τίθεται ως προς το δικαίωμα της ισότητας του άρθρου 4 Σ. Δηλαδή κατά πόσο υπάρχει ισότητα στις επιλογές των πολιτών. Έχουν δηλαδή όλοι τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση σε ένα ηλεκτρονικό υπολογιστή και μέσω αυτού σε πλήθος βάσεων δεδομένων, ή τελικά το δικαίωμα στην πληροφόρηση είναι ένα δικαίωμα με περιορισμένους φορείς;¹⁰²

Υποστηρίζεται, βέβαια και η άποψη¹⁰³ πως ακόμη κι αν δεν αποτελεί ένας υπολογιστής μέσο ελευθερίας για όλους, αποτελεί πάντως μέσο για τους περισσότερους και τουλάχιστον όχι για τους λίγους.

6.2.ε Υγεία και περιβάλλον.

Καθώς η υγεία αποτελεί δικαίωμα δύο όψεων¹⁰⁴ (μιας αρνητικής και μιας θετικής, στα πλαίσια της οποίας το κοινωνικό κράτος υποχρεούται να μεριμνά για την υγεία των πολιτών), Δεν μπορούμε να βιώνουμε μια ανεξέλεγκτη οικονομική ελευθερία, αγνηφώντας τις καταστροφικές συνέπειες στην ανθρώπινη υγεία.

Σ' αυτό το κλίμα κινούμενα τα ελληνικά δικαστήρια, απαγορεύουν την εγκατάσταση και λειτουργία κεραίας κινητής τηλεφωνίας¹⁰⁵, όπου πιθανολογείται βλάβη της υγείας των πολιτών και υποχρεώνουν τη διοίκηση να ερευνά σε κάθε περίπτωση αν διασφαλίζεται επαρκής προστασία των ανθρώπων από τα ηλεκτρομαγνητικά πεδία^{106 107}

¹⁰² Ελίζας Αλεξανδρίδου, «Ηλεκτρονικό εμπόριο και προστασία του καταναλωτή», νομική επιθεώρηση 30, 2001.

¹⁰³ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, «Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα» ΕΔΔΔ 2/ 2004

¹⁰⁴ Χ. Ανθόπουλου, «Η προστασία της υγείας ως θεμελιώδες κοινωνικό δικαίωμα», ΤοΣ 4/ 1993.

¹⁰⁵ 1835/1998 Μονομελούς Πρωτοδ. Πειραιώς.

¹⁰⁶ ΣτΕ 2546/ 1999

¹⁰⁷ Mark Sanders, τεχνολογίες επικοινωνίας, σ.54, (σύγχρονες ακτίνες θανάτου).

Στενά συνδεδεμένο με την υγεία είναι το περιβάλλον, που η προστασία του αποτελεί κρατική υποχρέωση, προκειμένου να επιτευχθεί η αρχή της αειφορίας¹⁰⁸.

Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα¹⁰⁹, μολύνουν τον περιβάλλοντα χώρο μας. Τα χημικά λιπάσματα, μολύνουν το έδαφος και κατά συνέπεια τα νερά με όλες τις επιπτώσεις που έχει αυτό στην πανίδα και χλωρίδα.

Τέλος, τα διάφορα πυρηνικά και χημικά όπλα, αποτελούν παρούσες απειλές του κόσμου μας.

Κίνδυνος: δημιουργία ηλεκτρονικού κράτους.

Πραγματική απειλή των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελεί ο κίνδυνος δημιουργίας ενός ηλεκτρονικού κράτους¹¹⁰. Ενός κράτους αστυνόμου των πολιτών και των δικαιωμάτων τους. Αναμφισβήτητα η τεχνολογία βοηθά μια τέτοιου είδους αστυνόμευση. Δυνατότητα συλλογής, επεξεργασίας, καταχώρησης πληροφοριών(ηλεκτρονικό φακέλωμα, κατά τον τρέχοντα όρο), παρακολουθήσεις, υποκλοπές κτλ, είναι κάτι εξαιρετικά απλό με την τεχνολογική υποστήριξη.

Ένας τέτοιος κίνδυνος μόνο στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας μπορεί να αντιμετωπισθεί.

6.3 Σύνθεση.

Διαπιστώνεται συνεπώς, αυτό που πολλοί επισημαίνουν κατά καιρούς, ότι δηλαδή το αν η σύγχρονη τεχνολογία θα καταστεί επικίνδυνη ή ευεργετική για τους ανθρώπους - και άρα και για τα δικαιώματα αυτών- εξαρτάται από την κακή ή καλή χρήση της.

Το δίκαιο στην προσπάθειά του να ρυθμίσει την τεχνολογική αναρχία, θεσπίζει σειρά νόμων, που σε συνδυασμό με τις οριοθετικές των δικαιωμάτων ρήτρες, δημιουργούν ένα πλέγμα που βοηθούν την κοινωνία να αποκτήσει τεχνολογική ωριμότητα και να καταφέρει έτσι να αφομοιώσει τα τεχνολογικά επιτεύγματα.

---

¹⁰⁸ Γεωργίου Ιω. Δελλή, Κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998. σ.38 επ. Περιβάλλον και αειφορία.

¹⁰⁹ Βλ. σημ.107.

¹¹⁰ Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλου, ΕΔΔΔ 2/ 2004.

7. Επίλογος:

Γίνεται λοιπόν εμφανές πως η τεχνολογία, μέσα από τη θετική της όψη, εξασφαλίζει πλήθος δυνατοτήτων στον άνθρωπο, που τον βοηθούν να καλυτερεύσει τον τρόπο διαβίωσής του και συνεπώς να βελτιώσει τον κόσμο που τον περιβάλλει.

Όμως βιώνει διαρκώς και την απειλή προσβολής των θεμελιωδών του δικαιωμάτων. Δικαιώματα όπως η ιδιωτική ζωή, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η ανθρώπινη αξία συνεχώς ακροβατούν στο τεχνολογικό σκοινί της προόδου και της εξέλιξης.

Οι θεσπισμένοι νόμοι που προστατεύουν πολλά από τα απειλούμενα δικαιώματα, προσπαθούν να ρυθμίσουν τα προβλήματα που η τεχνολογία δημιουργεί εξ' αιτίας της κακής της χρήσης.

Αυτή η κακή χρήση είναι που αποτελεί πρόκληση δεινών και όχι η τεχνολογία αυτή καθ' αυτή. Μόνο αν γίνει αυτό κατανοητό, μπορεί η κοινωνία να αποκτήσει την ανάλογη τεχνολογική ωριμότητα που απαιτείται, ώστε να κρίνει την τεχνολογία βάσει των δεδομένων και όχι βάσει ολοκληρωτικών αντιλήψεων. Αντιλήψεων που, σε καμία περίπτωση δεν συνάδουν με μια ορθολογιστική κοινωνία του εικοστού πρώτου αιώνα, που θεμελιώνεται στην επιστήμη και απαρνείται κάθε σκοταδιστική ιδέα του μεσαιωνικού της παρελθόντος.

8. Αρθρογραφία

Αλεξανδρίδου, Ε., 2001, «Ηλεκτρονικό εμπόριο και προστασία του καταναλωτή», νομική επιθεώρηση 30.

Ανθόπουλου, Χ., 1993, »Η προστασία της υγείας ως θεμελιώδες κοινωνικό δικαίωμα», «Το Σύνταγμα».

Βασιλακάκη, Ε., 1984, « Το πρόβλημα της προστασίας του πολίτη απέναντι στην καταχρηστική εφαρμογή της πληροφορίας ». Αρμενόπουλος.

Γέροντα Α., 1989, « Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών ». (Ο Γερμανικός Ομοσπονδιακός νόμος για την προστασία του πολίτη από την αυτόματη επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών) . « Το Σύνταγμα».

Γέροντα, Α., 1989, « Η ηλεκτρονική επεξεργασία των πληροφοριών και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με την νομολογία του ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου της Δ. Γερμανίας » , «Ελληνική Δικαιοσύνη», 30.

Christian, B., 1994 “la loi relative au respect du corps humain”, «La semaine juridique».

Δασκαλάκη, Δ., 2003, «Η θέαση του άλλου: όψεις του πολιτισμού της σύγχρονης μαζικής επικοινωνίας», «Νομική επιθεώρηση», τ. 31.Αντ. Ν. Σακκουλα.

Δημητρόπουλου, Α. , Γ. , 2004, «Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα», «Επιθεώρηση Δημοσίου και Διοικητικού Δικαίου», 2.

Δημητρόπουλου, Α. , Γ. , 1996, «Η ανθρώπινη αξία», «Νομική επιθεώρηση».

Ζώρα, Κ. , Λ. , 1978, «Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό σύνταγμα», «Το Σύνταγμα».

Haerberle, P., 1982, «έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα», «Το Σύνταγμα».

Ηλιάδου, Αικ. 2000, «Βιοϊατρική και ανθρώπινα δικαιώματα. Παρατηρήσεις με αφορμή τη σύμβαση της Ευρώπης για τη βιοϊατρική», «Το Σύνταγμα».

Καλαντζή, Α., Κ., 1996, «Η προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων », «Νομικό Βήμα».

Λουκερη, Γ., 1997, « Εναρμόνιση του δικαιώματος της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση », «Νομικό Βήμα».

Μαγκάκη, Γ.- Α., 1998, «Η κλωνοποίηση των ανθρώπων ως αξιόποινη προσβολή της ανθρώπινης αξίας», «Υπεράσπιση».

Gandhi, M., «Ο άνθρωπος και η μηχανή» (μεταφρ. Αντ. Χατζηθεοδώρου), «Θεμέλιο στην έκθεση ιδεών, Μιχ. Ι.Μπαχαράκης. τόμος 4.

Oberdorff, H., 1992, «Le droit, la democratie, et la maitrise sociale des technologies», «Revue de droit Public».

Τουντόπουλου, Β. Δ., 1999, « Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων », «Το Σύνταγμα».

Τσακυράκη, Στ., 1993, « Το απόρρητο της επικοινωνίας, απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης;», «Νομικό Βήμα».

Τσακυράκη, Στ., 2003, «Συναίνεση και αξιοπρέπεια», «νομική επιθεώρηση».

9. Βιβλιογραφία.

Δελλή, Γ. Ιω., « Κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.

Δημητρόπουλου, Α., Γ., «Συνταγματικό δίκαιο, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ' έκδ. –Αθήνα, 2004.

Δημητρόπουλου, Α., Γ., Κοινωνικός ανθρωπισμός.

Δημητρόπουλου, Α., Γ., « Γενική συνταγματική θεωρία, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου», τόμος Α', Θ' έκδ.-Αθήνα 2001.

Δαγτόγλου, Π., Δ., «Συνταγματικό δίκαιο, ατομικά δικαιώματα», Α' εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991.

Καλλινίκου, Δ. «Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα», εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000.

Κριάρη- Κατράνη, Ι. «Γενετική Τεχνολογία και θεμελιώδη δικαιώματα», 1999.

Μαρίνου, Α. «Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το δίκαιο», δεύτερη έκδοση, Σάκκουλας 1991.

Kant, Im., «Groundwork of metaphysic of Morals», (trans. Of H. J. Paton), Harper, 1964.

Μαυριά Κ., Γ., «Συνταγματικό δίκαιο», 2^η έκδ. κατά το αναθεωρημένο σύνταγμα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκουλα, 2002.

Παπανούτσου, Ε., Π., « Λογική», δεύτερη έκδοση. Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1974

Παπανούτσου, Ε., Π., «Πρακτική φιλοσοφία», δεύτερη έκδοση, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα, 1984.

Παπανούτσου, Ε., Π., «Η κρίση του πολιτισμού μας», δέκατη τρίτη έκδοση, εκδόσεις Φιλιππότη, 1991.

Παναγιωτόπουλου, Ι. Μ., «Σκληροί καιροί», ένατη έκδοση, οι εκδόσεις των φίλων, 1992.

Παπαχρίστου, Θ., « Η τεχνητή αναπαραγωγή στον Αστικό κώδικα», Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003.

Sanders, M. «Τεχνολογία Επικοινωνιών», Ίδρυμα Ευγενίδου 1954(μεταφρ. Σταμάτη Ν. Παλαιοκρασά, Νικολάου Η. Ηλιάδη). Αθήνα 1998.

«Εφαρμογές πληροφορικής υπολογιστών Α, Β, Γ Λυκείου, ΥΠΕΠΘ, παιδαγωγικό ινστιτούτο ΟΕΔΒ, έκδ. Α, 1998.

Σούλια, Ν., Π., Αλατζόγλου- Θέμελη, Γ., Ρούσσου, Ε., Ν., φιλοσοφία Γ' λυκείου, Αθήνα 1982.

Τερζάκη, Α. «Προσανατολισμός στον αιώνα», έβδομη έκδοση, οι εκδόσεις των φίλων, 1992.

10.Εγκυκλοπαίδειες- Λεξικά.

Διαμαντόπουλος, Δ. Π., Λεξικό Βασικών εννοιών, εκδ. Πατάκη, εκδ. 6^η, 1986

Κουμανούδη, Σ. λεξικόν λατινοελληνικόν

Liddell H. G.- Scott R., Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, τομ. 4 Ρ- Ω.

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα τομ. 14, 16, 39.

Ρίσπεν, Ιω. Ελληνική μυθολογία, τομ. Α'.

11. Νόμοι

Ν. 2068/ 1992 (κύρ. Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την
εναρμόνιση με την κοινοτική οδηγία 95/ 46/ ΕΚ).

Ν. 2472/ 1997 (επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων).

Ν. 2619/ 1998 (Ανθρώπινα δικαιώματα και βιοιατρική).

Ν. 2667/ 1998 (περί απαγόρευσης κλωνοποίησης)

Ν. 2774/ 1999 (περί προστασίας δεδομένων στον τηλεπικοινωνιακό τομέα).

Ν. 3089/ 2002 (περί ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής).

12. Νομολογία

1835/ 1998, Μονομ. Πρωτοδ. Πειραιώς - Απαγόρευση εγκατάστασης και λειτουργίας κεραιάς κινητής τηλεφωνίας, διότι πιθανολογείται βλάβη της υγείας ανθρώπων.

2546/ 1999, ΣτΕ, Τμ. Δ΄ - Κεραιές κινητής τηλεφωνίας.

8/ 2003, Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων – Πρόσβαση τρίτου σε δεδομένα εταιρίας κινητής τηλεφωνίας για άσκηση δικαιώματος υπεράσπισης ενώπιον δικαστηρίου.

92/ 2001, Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων – (“Big Brother”).

111/81/10.2.2000, Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (Απαραβίαστο προσωπικότητας και δικαίωμα για πληροφόρηση).

{Οι παραπάνω αποφάσεις μπορούν να ανευρεθούν στον διαδικτυακό χώρο:
www.dsanet.gr. }

13. Εργασίες.

Βορριά Αργυρώ: « Η αναθεώρηση του 2001»

Αργυροκόστας Διονύσιος: «Η αναθεώρηση του 2001»

Παπαγεωργίου Αλεξάνδρα- Αλία: «Αναθεώρηση και συνταγματικά δικαιώματα»

Παπασιδέρη Άννα: «Προστασία της ιδιωτικής ζωής»

Παπαδόπουλος Χαράλαμπος: «Η αναθεώρηση του συντάγματος του 2001»

Λαυρεντίεβα Μελίνα: «Δικαίωμα επικοινωνίας και σύγχρονη τεχνολογία»

Μανουσάκη Ευαγγελία: «Προστασία προσωπικών δεδομένων»

Μητράκου Λιάνου: «Βιοϊατρική και Σύνταγμα»

Μόσιου Γεωργία: «Τεχνολογία και συνταγματικά δικαιώματα»

{Οι παραπάνω εργασίες μπορούν να ανευρεθούν στον διαδικτυακό χώρο:
www.greeklaws.com/pubs }

14. Διαδικτυακοί χώροι:

www.dsanet.gr

www.greeklaws.com/pubs

www.gsrt.gr/default.asp?V_ITEM_ID=1434

www.bioethics.Gr

15. Πηγές.

Βιβλιοθήκη αρχαίων συγγραφέων, Ι. Ζαχαρόπουλος, Πλάτων, «Τιμαίος», Ε.& Μ. Ζαχαροπούλου Ε. Π. Ε. Αθήνα.